

Ο Λίνος στον Καλλίμαχο και στον Θεόκριτο και ο αντι- ποιητικός Ηρακλής

Ο ΛΙΝΟΣ ΔΕΝ αποτελούσε μία μορφή ιδιαίτερα γνωστή στα κείμενα της αρχαϊκής και κλασικής αρχαιότητας. Η μοναδική αναφορά που έχουμε όχι όμως για τον Λίνο, αλλά το τραγούδι του λίνου, απαντάται στην Σ ραψωδία της Ίλιάδας (Όπλοποιία). Εκεί δεν γίνεται καμία αναφορά στον Λίνο ως πρόσωπο μαρτυρώντας πως ο ίδιος δεν κατείχε κεντρική θέση στους ποιητές της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου. Όπως έχει υποστηρίξει η Stephens, ο Λίνος μέσα από τους ελληνιστικούς ποιητές ανάγεται σε κεντρική μορφή, η οποία προάγει τις βασικές αρχές της ποίησης τους.¹ Η άρρηκτη σύνδεση του Λίνου με την μουσική, και το τραγούδι αποτελεί την γνωστότερη μαρτυρία, καθώς σύμφωνα με διαφορετικές μυθολογικές παραδόσεις, ήταν δάσκαλος μουσικής.² Εκτός όμως από την μουσική κατά κύριο λόγο συνδεόταν με τον θρήνο, και ειδικότερα, με το θρηνητικό τραγούδι, αφού όλες οι εκδοχές που μας σώζονται κάνουν λόγο για τον θάνατό του και, ως συνέπεια αυτού, την εμφάνιση ενός νέου θρηνητικού τραγουδιού, τον *αΐλινον*.³ Από τις εκδοχές που σώζονται σχετικά με τον Λίνο, η παρούσα ανακοίνωση θα επικεντρωθεί στην προσπάθειά του να διδάξει μουσική τον Ηρακλή. Ο Ηρακλής, ο γνωστός ημίθεος, φημισμένος για την γενναιότητα και τη σωματική του δύναμη, όπως μαρτυρείται μέσα από το έπος του Ομήρου, ήταν ένας από τους μαθητές του Λίνου. Ο Ηρακλής, αν και ήταν ικανός στην πολεμική τέχνη, δεν μπορούσε να

---

¹Βλ. Stephens (2003: 12-14).

² Βλ. Ford (2010: 57-81).

³ Βλ. Barker, Christensen (2021: 284-98).

αφομοιώσει τα μουσικά διδάγματα του Λίνου, με αποτέλεσμα να ξεσπάσει την οργή του και να τον σκοτώσει. Η ανεξέλεγκτη σωματική δύναμη του Ηρακλή και η διαρκής επιθυμία του για φαγητό τον συνδέουν με το άγριο και απειλητικό στοιχείο κατατάσσοντάς τον σε ένα προγενέστερο στάδιο πολιτισμού. Η συγκεκριμένη θέση σχετίζεται άμεσα με τα οφέλη της διδασκαλίας της μουσικής στην ψυχή των νέων και, ειδικότερα, με την πνευματική καλλιέργειά τους. Αυτό έχει να κάνει επίσης, και με την βασική αντίληψη στην αρχαιότητα ότι η μουσική αποτελεί το δώρο των Μουσών στους θνητούς μαζί με τον ρυθμό και την μελωδία με την ποίηση.⁴

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η παρούσα ανακοίνωση θα εξετάσει την ανεπιτυχή προσπάθεια του Λίνου, μέσα από επιλεγμένα αποσπάσματα των *Αιτίων* του Καλλίμαχου και μέσα από το 24^ο Ειδύλλιο του Θεόκριτου *Ήρακλίσκος*, να διδάξει μουσική, καθώς επίσης και γράμματα στον Ηρακλή, καθώς υπάρχει άρρηκτος δεσμός ανάμεσα στην ποίηση και την μουσική. Μέσω της ανεπιτυχούς προσπάθειας του Λίνου να διδάξει γράμματα τον Ηρακλή, θα εξετάσω πώς τα βασικά γνωρίσματα του τραγουδιού του Λίνου, όπως αυτό αρχικά εντοπίζεται στην *Ίλιάδα* του Ομήρου, θα αποτελέσουν τις μετέπειτα βασικές αρχές της ποίησης του Καλλίμαχου, και γενικότερα, των ελληνιστικών ποιητών. Έτσι, το ατυχές τέλος του Λίνου, όπως θα συζητήσω εκτενώς, εξ αιτίας της πνευματικής ανικανότητας του Ηρακλή να δεχτεί και να κατανοήσει τα διδάγματα του δασκάλου του, υπογραμμίζει την ανικανότητα του να συνδεθεί με την λεπτότητα και την κομψότητα. Θα εξεταστούν οι μεταποιητικές συνδηλώσεις του θανάτου του Λίνου από τον Ηρακλή και η σύνδεσή του με τον θρήνο και την μουσική, γιατί όπως θα δείξω, αυτές αξιοποιούνται σκοπίμως τόσο από τον Καλλίμαχο όσο και από το Θεόκριτο ως αφηγηματικές μεταφορές προκειμένου να επισημανθεί η σχέση του Λίνου με την ελληνιστική ποίηση και, κυρίως, με το βασικότερο ιδεώδες των ποιητών, την λεπτότητα. Με αυτό τον

---

⁴Βλ. Stamou (2002: 1-4).

τρόπο, η τραγική μοίρα του Λίνου από τον Ηρακλή, ο οποίος σχετίζεται άμεσα με το έπος και κυρίως την ποίηση του Ομήρου, συμβολίζει το άκρως αντίθετο της λεπτότητας και της κομψότητας ως προς την ποίηση, και συνεπώς, την μουσική.

Το τραγούδι του λίνου και οι βασικές αρχές της ποιητικής του Καλλιμάχου

Προτού αναφερθώ στον Λίνο και στις διαφορετικές εκδοχές που μας σώζονται για τον ίδιο και μαρτυρούν τη σχέση του με την μουσική, η αναφορά στο τραγούδι του και στα γνωρίσματα του απαντάται πρωτίστως στην έκφραση της ασπίδας του Αχιλλέα στην Σ ραψωδία της *Ίλιάδας*. Το τραγούδι του λίνου και η σύνδεσή του με την ειρηνική ζωή, το οποίο εγκιβωτίζεται στην αφήγηση της περιγραφής της ασπίδας του Αχιλλέα, μαρτυρεί πως εκτός από τον πόλεμο υπάρχει και η άλλη όψη της ζωής.⁵ Για την ακρίβεια, η εικόνα της ειρηνικής ζωής δίνεται μέσω της φύσης, καθώς οι γυναίκες και οι άνδρες τραγουδούν και χορεύουν με εύθυμη διάθεση, ενώ μαζεύουν τα σταφύλια και, ανάμεσά τους, το μικρό παιδί, τραγουδάει το άσμα του λίνου:⁶

τοῖσιν δ' ἐν μέσσοισι πάϊς φόρμιγγι λιγείη
ἡμερόεν κιθάριζε, λίνον δ' ὑπὸ καλὸν ἄειδε
λεπταλέη φωνῆ· τοὶ δὲ ῥήσσοντες ἀμαρτῆ
μολπῆ τ' ἰυγμῶ τε ποσὶ σκαίροντες ἔποντο.

Γλυκιά κιθάρα ἔπαιζε στην μέση τους αγόρι
και με την λυγερή λαλιά τον λίνον τραγουδούσε μελωδικά
και ὅλοι μαζί χτυπώντας το ἔδαφος με τον χορό και με τις
φωνές τους ἔσμιγαν το γλυκό τραγούδι.⁷

Όμηρος, *Ίλιάδα* Σ 569-72

⁵ Βλ. Hardie (1985: 15-16).

⁶ Βλ. Όμηρος, *Ίλιάδα* Σ στ. 561-68.

⁷ Οι μεταφράσεις που παραθέτω είναι με δική μου επιμέλεια.

Σύμφωνα με τους παραπάνω στίχους γίνεται λόγος για ένα τραγούδι, του οποίου τα γνωρίσματα εμπεριέχονται στο έπος του Ομήρου. Η συγκεκριμένη θέση σχετίζεται με το γεγονός πως τα γνωρίσματα του τραγουδιού του λίνου, όπως διαφαίνονται στο ανωτέρω απόσπασμα, θα αποτελέσουν τις βασικές αρχές της ποίησης του Καλλίμαχου, όπως εμφανίζονται αργότερα στον πρόλογο των *Αιτίων*.⁸ Αρχικά, η εικόνα του μικρού παιδιού, το οποίο τραγουδάει ή ερμηνεύει το ποίημά του κυριαρχεί στην ποίηση του Καλλίμαχου. Για την ακρίβεια, ο Καλλίμαχος υιοθετεί το προσωπίο ενός μικρού παιδιού (*παῖς ἄτε τῶν δ' ἐτέων ἢ δεκάς οὐκ ὀλίγη. Οι δεκαετίες των χρόνων μου δεν είναι λίγες, Αίτια* απ. 1 Pf στ. 6), το οποίο βρίσκεται στο δέκατο έτος της ζωής του⁹ παρά το γεγονός πως ο ποιητής στην πραγματικότητα βρίσκεται σε ένα προχωρημένο στάδιο της ζωής του (*Αίτια* απ. 1 Pf στ. 33). Ο Καλλίμαχος μέσω της εικόνας του μικρού παιδιού απαντάει με ιδιαίτερα πολεμικό ύφος στους ποιητικούς του αντιπάλους, τους Τελχίνες¹⁰ επειδή τον επικρίνουν για την προτίμησή του να μην συνθέσει ένα ενιαίο και συνεχές ποίημα σε πολλούς στίχους (*οὐχ ἔν ἄϊσμα διηνεκές ἐν πολλαῖς ἤνυσσα χιλιάσιν Αἴτια. Επειδή δεν έχω ολοκληρώσει ένα συνεχές τραγούδι με πολλές χιλιάδες στίχους για βασιλιάδες ἢ ἥρωες*, απ. 1 Pf στ. 3-4). Επίσης, ένας άλλος βασικός λόγος για τον οποίο οι Τελχίνες κατηγορούν τον Καλλίμαχο είναι η θεματολογία της

---

⁸ Βλ. Stephens (2003: 13-14).

⁹ Η προβολή του παιδιού στην ποίηση και πρωτίστως η ικανότητα των παιδιών να εκφέρουν λόγο απαντάται πρωτίστως στην ελληνιστική ποίηση. Στην προγενέστερη ποιητική παράδοση όπως στην *Ίλιάδα* του Ομήρου ο Αστυάνακτας δεν προβάλλεται ως ομιλούν πρόσωπο βλ Ζ στ. 466-70. Επίσης, ο Αστυάνακτας ως βουβό πρόσωπο εμφανίζεται και στην τραγωδία του Ευριπίδη *Τρωάδες* στ. 740-48. Ομοίως και ο μικρός Ευρυσάκης στην τραγωδία του Σοφοκλή *Αἴας* είναι βουβό πρόσωπο στ. 575-80. Μοναδική εξαίρεση στην αρχαϊκή ποίηση αποτελεί η προβολή του θεού Ερμή στον Ομηρικό ύμνο για τον θεό (υπ. αρ. 4) ως ένα μικρό παιδί με ιδιαίτερα ανεπτυγμένες ικανότητες παρά την μικρή του ηλικία στ. 13-16. Βλ. Ambühl (2007: 379-8), Βλ. Asper (1997: 149-50) και Cozzoli (2011: 408-9).

¹⁰ Οι Τελχίνες σύμφωνα με τον Στράβωνα στο έργο του *Γεωγραφικά* (14.2.7) ήταν θρυλικά πνεύματα και κατάγονταν από την Ρόδο: «ἢ Ῥόδος Τελχίνων τὴν νῆσον, οὗς οἱ μὲν βασκάνους φασι καὶ γοήτας» γνωστοί για την κακεντρέχεια και την ζηλοφθονία τους. Γι' αυτό και ο Καλλίμαχος στον πρόλογο των *Αιτίων* τους αποκαλεί βάσκανο γένος 'Βασκανίης γένος' (στ. 17) βλ. Fantuzzi- Hunter (2005: 131). Η σύνδεση των Τελχίνων με την κακία και τον φθόνο εντοπίζεται νωρίτερα και στον Ησίοδο βλ. *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* στ. 265.

ποίησής του:¹¹ η ποίηση του Καλλίμαχου δεν αντλεί τα θέματά της από το έπος του Ομήρου, όπως ήταν σύνηθες για τους σύγχρονους ποιητές, καθώς ο ποιητής δηλώνει πως δεν εξυμνεί μέσω της ποίησής του τα κατορθώματα των ηρώων και των βασιλιάδων (*Αίτια* στ. 3-5). Η αντιπάθεια και η αποστροφή του Καλλίμαχου για την ποίηση του Ομήρου και των συνεχιστών του επιβεβαιώνεται και μέσα από το 28^ο επίγραμμα του Κυρηναίου. Και εκεί υπογραμμίζεται το μίσος του για τους συνεχιστές του Ομήρου (*σικχαίνω πάντα τὰ δημόσια* στ. 4).¹² Εκτός, όμως, από τα προαναφερθέντα γνωρίσματα του τραγουδιού του λίνου και της σύνδεσής τους με τις βασικές αρχές της ποίησης του Καλλίμαχου και, στη συνέχεια, των ελληνιστικών ποιητών, η πιο ισχυρή σύνδεση δίνεται μέσα από την αναφορά στην λεπτότητα.

Η λεπτότητα τόσο στο έπος του Ομήρου (*Ίλιάδα* Σ στ. 571) όσο και στον πρόλογο των *Αιτίων* του Καλλίμαχου (*θρέψαι, τῆ]ν Μοῦσαν δ' ὠγαθὲ λεπταλέην· Ανάθρεψε αγαθὴ τὴν Μοῦσα ὥστε να εἶναι εκλεπτυσμένη Αἴτια* απ. 1 Pf στ. 24) σχετίζεται άρρηκτα με την απαγγελία της ποίησης ή του τραγουδιού. Πιο συγκεκριμένα, στην περιγραφή της ασπίδας του Αχιλλέα, όπως εντοπίζω στην Σ ραψωδία της *Ίλιάδας*, το μικρό παιδί τραγουδάει με λεπτεπίλεπτη φωνή το τραγούδι του λίνου (*ἄειδε, λίνον δ' ὑπὸ καλὸν ἄειδε λεπταλή φωνῆ* στ. 570-71). Με τον ίδιο τρόπο και στον πρόλογο των *Αιτίων* του Καλλίμαχου, η λεπτότητα αφορά την ποίηση, όπως υπογραμμίζεται μέσω της χρήσης του ρήματος *ἄειδω*. Για την ακρίβεια, ο θεός Απόλλωνας, ο κατεξοχὴν θεός της ποίησης, προστάζει τον ποιητὴ-Καλλίμαχο, ο οποίος και πάλι προβάλλεται ως ένα μικρό παιδί που μόλις ξεκίνησε να γράφει ή να διαβάζει (*καὶ γὰρ ὅτε πρώτιστον ἐμοῖς ἐπὶ δέλτον ἔθηκα γούνασιν, Ἀπόλλων εἶπεν ὃ μοι Λύκιος. Ὅταν για πρώτη φορά έβαλα μια*

---

¹¹ Ακόμη και οι Τελχίνες, συμβολίζουν το μυθικό παρελθόν, καθώς στον ύμνο του Καλλίμαχου *εἰς Δῆλον* (στ. 28-33), οι Τελχίνες ανήκουν σε μία προγενέστερη εποχή, γιατί όπως οι Τιτάνες και οι Γίγαντες συγκρούστηκαν με τους Ολύμπιους θεούς, οι οποίοι εκπροσωπούσαν τον νόμο και την οργανωμένη ζωή των ανθρώπων.

¹² Επίσης, νωρίτερα ο Καλλίμαχος αναφέρει πως μισεί κάθε κυκλικό ποίημα *«έχθαίρω τὸ ποίημα τὸ κυκλικόν* στ. 1» υπαινισσόμενος την εκτενή ως προς την έκταση ποίηση του Ομήρου και των συνεχιστών του. Βλ. Henrichs (1979: 207-12).

πινακίδα γραφής στα γόνατά μου ο Λύκιος Απόλλωνας μου είπε, Αΐτια απ. 1 Pf στ. 21-22), να φροντίσει την Μούσα, ώστε να είναι εκλεπτυσμένη. Αντιθέτως, ο θεός Απόλλωνας διατάζει τον Καλλίμαχο το σφάγιο, δηλαδή, το ζώο που είναι προορισμένο για θυσία να είναι όσο το δυνατόν γίνεται πιο παχύ (ἀοιδέ, τὸ μὲν θύος ὄττι πάχιστον θρέψαι. Αοιδέ, ἀνάθρεψε το θυσιαζόμενο ζώο για να είναι όσο το δυνατόν πιο παχύ, Αΐτια απ. 1 Pf στ. 23). Το επίθετο *λεπταλέη*, όπως είδαμε παραπάνω, δεν δηλώνει μόνο την λεπτότητα, αλλά συγχρόνως και την κομψότητα ως προς το περιεχόμενο της ποίησης.¹³ Η λεπτότητα, αποτελεί επιτακτικό αίτημα του Απόλλωνα, ο οποίος δεν επιλέγεται τυχαία από τον Καλλίμαχο, αλλά λόγω της σύνδεσής του με την ποίηση και τις Μούσες. Εξ ου και η τυπική του ονομασία ως *Μουσηγέτης* όπως εντοπίζω αρχικά στον Πίνδαρο (fr. 116).¹⁴ Η σύνδεση του Απόλλωνα με την λεπτότητα ως προς το περιεχόμενο της ποίησης εμφανίζεται και πάλι στον επίλογο του Καλλιμαχικού ύμνου *εἰς Ἄπολλωνα*. Στον συγκεκριμένο ύμνο του Καλλίμαχου ο Απόλλωνας απαντάει στον Φθόνο, ο οποίος ανακαλεί τους Τελχίνες του προλόγου των *Αἰτίων* (στ. 105-7), πως ο Ασύριος ποταμός παρασύρει πλήθος λυμάτων και ρύπων στα νερά του (στ. 108-09).¹⁵ Αντιθέτως οι μέλισσες επιλέγουν να φέρουν μικρή ποσότητα νερού, ολίγο στάλαγμα από καθαρές και συνάμα ανέγγιχτες πηγές (*ἀλλ' ἦτις καθαρὴ τε καὶ ἀχράαντος ἀνέρπει πίδακος ἕξ' ἱερῆς ὀλίγη λιβάς ἄκρον ἄωτο. Αλλά λίγες σταγόνες που αναβλύζουν καθαρές και άχραντες από ιερή πηγή-πεντακάθαρο νερό, Εἰς Ἄπολλωνα* στ. 111-12).¹⁶ Η εντολή, και συγχρόνως, η επιθυμία του Απόλλωνα για το προσεγμένο περιεχόμενο της ποίησης είναι

---

¹³ Το επίθετο *λεπταλέος* απαντάται επίσης στον ύμνο *εἰς Ἄρτεμιν* στ. 243 του Καλλίμαχου και έπειτα απαντάται δύο φορές στα *Ἀργοναυτικά* του Απολλώνιου Ρόδιου βλ. 2. στ. 31 και 4 στ. 169. Βλ. για περισσότερα Massimilla (1996: 218-19).

¹⁴ Για την σύνδεση του Καλλίμαχου με τις τεχνικές της Πινδαρικής ποιητικής, βλ. Fuhrer (1988: 53-55).

¹⁵ Ο Ασύριος ποταμός συμβολίζει τη μεγάλη και εκτενή για την έκταση ποίηση του Ομήρου, *Ἰλιάδα* Φ στ. 192-97, όπου ο Όμηρος μέσω της ποίησής του συμβολίζει τον Ωκεανό, από τον οποίο αντλούν οι μικρότερες πηγές και θάλασσες, δηλαδή, οι μεταγενέστεροι ποιητές και συνεχιστές του, βλ. Beer (2006: 1-7).

¹⁶ Για τον ποιητή ως μέλισσα βλ. Πλάτωνας Ἰων 534a-b, Marincic (1959: 17-51).

αποτέλεσμα απόσταξης και προσεκτικής επιλογής. Ο Καλλίμαχος υπακούει στις προσταγές του Απόλλωνα (τῷ πιθόμην. Σε αυτόν απάντησα, Αἴτια απ. 1 Pf στ. 29) και ως συνέπεια αυτού προτιμάει το εκλεπτυσμένο τραγούδι του φτερωτού τζίτζικα αντί της επικής ποίησης, η οποία θυμίζει τους βρυχηθμούς των γαϊδάρων (τεττίγω]ν ἐνὶ τοῖς γὰρ ἀείδομεν οἱ λιγὺν ἤχον θ]όρυβον δ' οὐκ ἐφίλησαν ὄνων. Τραγουδάμε για τους εραστές του καθαρού ήχου του τζίτζικα και για εκείνους που μισούν τον δυσάρεστο ήχο των γαϊδουριών, Αἴτια απ. 1 Pf στ. 29-30). Μέσω της συγκεκριμένης εικόνας, ο Καλλίμαχος θυμίζει το μικρόσωμο αλλά καλλίφωνο τζίτζικι, ενώ οι Τελχίνες, οι ποιητικοί του αντίπαλοι και οπαδοί της ποίησης του Ομήρου, θυμίζουν τα μεγαλόσωμα αλλά κακόφωνα γαϊδούρια.¹⁷ Ο Καλλίμαχος δεν επιλέγει τυχαία να συγκρίνει το δικό του τραγούδι δηλαδή, την ποίηση με το καθαρό τραγούδι του τζίτζικα,¹⁸ γιατί αυτά τα έντομα ήταν γνωστά στην αρχαιότητα για το καλλίφωνο και, συγχρόνως, ευχάριστο τραγούδι τους, όπως είχε επισημάνει ο Αριστοτέλης στο σύγγραμμα του Ἐκ τοῦ περὶ τῶν ἀκουστῶν (Λιγυραὶ δ' εἰσὶ τῶν φωνῶν αἱ λεπταὶ καὶ πυκναί, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεττίγων καὶ τῶν ἀκρίδων καὶ αἱ τῶν ἀηδόνων. Καθαρόφωνοι, και λεπτοί ήχοι όπως είναι των τζίτζικων, των ακριδών και των αηδόνων 804a22-24). Εκτός όμως από το καλλίφωνο και μικροσκοπικό τζίτζικι, σύμφωνα με τον Καλλίμαχο, και το τραγούδι του αηδονιού (Αἴτια απ. 1 Pf στ. 16)¹⁹ είναι επίσης καθαρό και συνάμα πιο ευχάριστο συγκριτικά με τον δυσάρεστο ήχο του μεγαλόσωμου αετού (Αἴτια απ. 1 Pf στ. 14-15).²⁰

---

¹⁷ Η αντιπαράθεση ανάμεσα στα γαϊδούρια και στα τζίτζικα αποτελεί και έναν από τους μύθους του Αισώπου βλ. 337 Halm = 195 Hausrath. Για τον Καλλίμαχο και τους Αισώπειους μύθους βλ. Scodel (2011: 368-83).

¹⁸ Η άρρηκτη σχέση ανάμεσα στον ποιητή και στο καλλίφωνο τζίτζικι εντοπίζεται πρωτίστως στον Πλατωνικό διάλογο Φαῖδρο 259b-c.

¹⁹ Επίσης, για την σύνδεση ανάμεσα στην ποίηση και στο αηδόνι βλ. Θεόκριτος Εἰδύλλιο 8° Βουκολιασταί: Δάφνις καὶ Μενάλκα στ. 38-39.

²⁰ Ο Καλλίμαχος ως ένα μικρόσωμο, αλλά καλλίφωνο έντομο όπως το τζίτζικι και το αηδόνι προβάλλεται και στο τέλος του προλόγου των Αἰτίων απ.1 Pf στ. 32-35, βλ. Hunter (2008: 86-88).

Πρέπει, όμως, να παρατηρήσω ως προς ένα σημείο πως ο Καλλίμαχος έχει μία ομοιότητα με τους Τελχίνες, οι οποίοι όπως είδαμε θυμίζουν τα μεγαλόσωμα γαϊδούρια. Τα γαϊδούρια, ως μεγαλόσωμα ζώα, σχετίζονται άμεσα με την μεταφορά φορτίων, τα οποία είναι ιδιαίτερα βαριά. Ο ποιητής, όσο ελαφρύ και αν είναι το τραγούδι του, συγχρόνως σηκώνει ένα βαρύ φορτίο, το οποίο δεν μπορεί να αποτινάξει, δηλαδή το βάρος της προχωρημένης ηλικίας.²¹ Ο ποιητής-Καλλίμαχος κατά μία έννοια πλακώνεται από τα γηρατειά, όπως στον πρόλογο των *Αιτίων* η Σικελία καταπλακώνει τον γίγαντα, ο οποίος στρέφεται ενάντια στον Δία (στ. 35-36).²² Όμως, η μοναδική παρηγοριά του ποιητή είναι οι Μούσες, γιατί ο Καλλίμαχος είναι αγαπητός από την παιδική του ηλικία στις Μούσες. Αντιθέτως, οι Τελχίνες, οι οποίοι δεν αξιώθηκαν την φιλία και την εύνοια των Μουσών από την παιδική τους ηλικία, δεν θα την αποκτήσουν στην μετέπειτα πορεία τους. Επομένως, το τραγούδι του λίνου, το οποίο πρωτίστως απαντάται στην έκφραση της ασπίδας του Αχιλλέα, παρέχει όχι μόνο ένα απόσταγμα, αλλά και μια επικύρωση της Καλλιμαχικής αισθητικής: θέτει μια ποιητική ατζέντα που αντιτίθεται στην επική, ενώ ταυτόχρονα εμφανίζεται δίπλα-δίπλα με το έπος και συγχρόνως μέσα στο έπος. Με αυτόν τον τρόπο, όπως θα δούμε, οι ιστορίες του λίνου αποκτούν μια μεταποιητική διάσταση ως

---

²¹ Βλ. Fantuzzi- Hunter (2004: 136).

²² Η αντίθεση που δηλώνεται σε αυτούς τους στίχους είναι πιο έντονη, γιατί η αναφορά στο βάρος των γηρατειών (στ. 35) που χρησιμοποιεί ο Καλλίμαχος συσχετίζεται με το επίθετο *βαρὺς*, όπως νωρίτερα ο Καλλίμαχος χρησιμοποιεί το επίθετο *ἐλαφρὺς*. Σύμφωνα με το σύγγραμμα του Αριστοτέλη *Ἐκ τοῦ περὶ τῶν Ἀκουστῶν* 803a το επίθετο *βαρὺς* είναι καθιερωμένο για τους βαρείς ήχους αποτελώντας έτσι το άκρως αντίθετο του επιθέτου *λιγυρός*. Συνεπώς, είναι και το αντίθετο του λεπτού και συγχρόνως καλλίφωνου τραγουδιού του τζιτζικα που είδαμε νωρίτερα στα *Αἴτια* του Καλλίμαχου, καθώς επίσης και στο ίδιο έργο του Αριστοτέλη: *Λιγυραὶ δ' εἰσὶ τῶν φωνῶν αἱ λεπταὶ καὶ πυκναί*, 804a 22. Η αντίθεση ανάμεσα στο λεπτό τραγούδι και τον βαρύ ήχο προοικονομείται στον πρόλογο των *Αιτίων* από το απαρέμφατο *βροντᾶν* (στ. 20) υπονοώντας ο Καλλίμαχος τον Όμηρο και την ποίησή του. Ο υπαινιγμός στον Δία μέσω της αναφοράς στην βροντή από τον Καλλίμαχο ανακαλεί τις *Νεφέλες* του Αριστοφάνη. Εκεί, ο Φειδιππίδης απορρίπτει τον Αισχύλο ως *ψόφου πλέων* (1366-67), δηλαδή, η ποίησή του συσχετίζεται με το δυσάρεστο και ενοχλητικό ήχο. Στις *Νεφέλες* του Αριστοφάνη όπως και αργότερα στον πρόλογο των *Αιτίων* του Καλλίμαχου ο δυσάρεστος ήχος συμβολίζει την πομπώδη προγενέστερη ποιητική παράδοση. Βλ. Asper (1997: 196-98).

‘αφηγηματικές μεταφορές’ για τον Καλλίμαχο με κομβικής σημασίας το επεισόδιο του βίαιου θανάτου του Λίνου από τον Ηρακλή.²³ Ο θάνατος του Λίνου από τον Ηρακλή μεταποιητικά συμβολίζει τους κινδύνους της ενασχόλησης των ποιητών με θέματα και ήρωες που παραπέμπουν στην προγενέστερη επική ποίηση. Αντιθέτως, ο Λίνος εκφράζει τις αισθητικές αξίες του Καλλίμαχου και των ελληνιστικών ποιητών.

Λίνος: οι διαφορετικές εκδοχές για την καταγωγή του και η σύνδεσή του με το θρηνητικό τραγούδι *αΐλιος*

Αν και στην *Ίλιάδα* γίνεται λόγος για το τραγούδι του Λίνου, όπως συζητήθηκε παραπάνω, πουθενά δεν γίνεται λόγος στην Σ ραψωδία της *Ίλιάδας* για τον ίδιο τον Λίνο. Για την καταγωγή και τον θάνατο του Λίνου μαθαίνουμε μέσα από το σύγγραμμα του Διόδωρου Σικελιώτη *Ίστορική Βιβλιοθήκη* και το έργο του περιηγητή Πausανία *Ἑλλάδος Περιήγησις*, καθώς και τα δύο αποτελούν τις βασικότερες πηγές μας για τον Λίνο. Αν και όπως θα δούμε υπάρχουν αρκετές αποκλίσεις μεταξύ τους, συναντάμε μια βασική ομοιότητα: το πρόωρο τέλος του Λίνου και την σύνδεσή του με τον θάνατο και, κατ’ επέκταση, τον θρήνο. Ανάμεσα σε αυτές, η πρώτη εκδοχή σύμφωνα με τον Pausανία ανάγει την καταγωγή του Λίνου από τον θεό Απόλλωνα και την Ψαμάθη, κόρη του βασιλιά του Άργους (*Ἑλλάδος Περιήγησις* 2.19.8). Ο Λίνος, όμως, σκοτώνεται από τα σκυλιά του Κροτώπου, γιατί η μητέρα του τον έκρυψε ανάμεσα σε ένα κοπάδι με πρόβατα, καθώς φοβόταν την αντίδραση του πατέρα της αν μάθαινε πως ο Λίνος ήταν παιδί εκτός γάμου. Ο θεός Απόλλωνας, για να εκδικηθεί για τον θάνατο του Λίνου, έστειλε ένα δαίμονα, την Ποινή, η οποία άρπαζε τα μικρά παιδιά από τις μητέρες και τα σκότωνε βίαια, ανακαλώντας με αυτό τον τρόπο το ατυχές τέλος του Λίνου.²⁴ Αξιοπρόσεκτη είναι η σύνδεση του Λίνου, σύμφωνα με την

---

²³ Βλ. Vos (2019: 108).

²⁴ Βλ. Pausanias, *Ἑλλάδος Περιήγησις* 1.43.7.

συγκεκριμένη εκδοχή του Πausανία, με το έπος γιατί ο Λίνος συνέθεσε έπη, δηλαδή έμμετρη ποίηση.²⁵ Αυτή η εκδοχή συνδέει τον Λίνο και με τον Καλλίμαχο, γιατί πριν τον Πausανία η σύνδεση του Λίνου με την ποίηση διαφαίνεται στο ακόλουθο απόσπασμα. Σύμφωνα με αυτό, ο Κυρηναίος μας πληροφορεί για την εορτή των Αρνείων, η οποία είχε καθιερωθεί σε ανάμνηση του θανάτου του Λίνου:

Ἄρνεϊος μ[
Ἄρνηῆδας[
καὶ θάνε[
τοῦ μενα[
καὶ τὸν ἐπὶ ράβδῳ μῦθον ὑφαινόμενον
ἄνδρες ε[
πλαγκτὺν [
ἤνεκές ἀείδω δειδεγμένος
ουδεμενα[
νύμφης αι[
παιδοφόνῳ [
ἦκεν ἐπ' Ἄρ[γείους
ἦ σφεων [
μητέρας ἐξεκένωσεν, ἐκούφισθεν δὲ τιθῆναι
οὐχ οὔτω[
Ἄργος ἀνα[

Αρνείος (μήνας); και πέθανες. Και η ιστορία υφαινεται επάνω σε ένα ραβδί. Άνδρες, εκδρομή, τραγουδώ συνεχώς λαμβάνοντας. ..ούτε η νύφη..παιδοκτόνος ήρθε στους

---

²⁵ Η σύνδεση του Λίνου με την επική ποίηση εκφράζεται και μεταγενέστερα τον 5^ο αι. μ.Χ από τον Στοβαίο, ο οποίος αποκαλεί τον Λίνο ποιητή: *Λίνου ποιητοῦ* 4.46.1 Βλ. West (1983: 67).

Αργείους. Αυτή σκότωσε τα παιδιά τους και έτσι στέρησαν τις μητέρες και οι τροφοί ανακουφίστηκαν, έλπιζε όχι με αυτό τον τρόπο.. Άργος.

Καλλίμαχος, *Αΐτια* 1, 1-16 απ. 26 Harder

Σύμφωνα με την Harder, στο παραπάνω απόσπασμα του Καλλίμαχου υπονοείται η παρουσία του Λύκιου Απόλλωνα, γιατί το ρήμα *αείδω* (*Αΐτια* απ. 1 Pf στ. 8) ανακαλεί στον αναγνώστη τον Πρόλογο των *Αιτίων*.²⁶ Εκεί, ο Λύκιος Απόλλωνας παροτρύνει τον Καλλίμαχο να φροντίσει το περιεχόμενο της ποίησής του, προκειμένου να είναι εκλεπτυσμένο (*Αΐτια* απ. 1 Pf στ. 22-24). Ο ποιητής υπακούει στην προσταγή του θεού βεβαιώνοντάς τον πως θα συνθέτει ποιήματα για εκείνους που αγαπούν τους λεπτούς και καθαρούς ήχους (*ένι τοῖς γὰρ αείδομεν οἳ λιγὺν ἦχον. Ἐμεῖς τραγουδάμε για τους εραστές του καθαρού ήχου* *Αΐτια* απ. 1 Pf στ. 29). Η φράση που μας επιτρέπει να δούμε μεταποιοητικά την συγκεκριμένη αφήγηση σχετικά με τον θάνατο του Λίνου και, κατ' επέκταση, αποτελεί μεταφορά για την ποίηση του Καλλίμαχου είναι η ακόλουθη: *ράβδω μῦθον ὑφαινόμενον* (στ. 5). Για την ακρίβεια, ο Καλλίμαχος, στο παραπάνω απόσπασμα, παρομοιάζει την αφήγηση της ιστορίας του Λίνου με το μαλλί που τυλίγεται γύρω από την ξύλινη ράβδο. Η σύνδεση της ποίησης με την ύφανση δεν αποτελεί καινοτομία του Καλλίμαχου, αλλά έχει τις απαρχές της στην λυρική ποίηση και, ειδικότερα, στον Πίνδαρο: *Ἵθεν περ καὶ Ὀμηρίδαι ραπτῶν ἐπέων τὰ πόλλ' αἰοῖδοί ἄρχονται, Διὸς ἐκ προοιμίου*. Ακριβώς όπως οι συνεχιστές του Ομήρου, αοιδοί των στίχων που συρράπτονται μεταξύ τους, ξεκινούν με το προοίμιο στον Δία. *Νεμεονίκαις* 2, στ. 1-3.²⁷ Η ράβδος στην περίπτωση των αοιδών και των ραψωδών συσχετίζεται με την απαγγελία της ποίησης, γιατί ήταν σύνηθες οι ποιητές να κρατούν το σκήπτρο τους ενώ απήγγειλαν.²⁸ Επιπλέον, όσον αφορά την σύνδεση ανάμεσα στην

²⁶ Βλ. Harder (2012: 261).

²⁷ Βλ. Vos (2019: 113-15).

²⁸ Βλ. Πausanias, *Ἑλλάδος Περιήγησις* 9.30.3, Πίνδαρος, *Ἴσθμια* 4.55-57.

ποίηση και την ύφανση, η ραψωδία προέρχεται από το ρήμα *ράπτω*, το οποίο θυμίζει την διαδικασία της ύφανσης: όπως για την δημιουργία του υφαντού οι υφάντρες συνδέουν πολλά και διαφορετικά νήματα για να δοθεί ένα ενιαίο υφαντό, έτσι και ο ποιητής ενώνει πολλές και διαφορετικές λέξεις, προκειμένου να δημιουργήσει ένα ενιαίο ποίημα. Ακόμη, η σύνδεση του Λίνου με την ύφανση, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα για την αφήγηση της ιστορίας του θανάτου του (*ύφαινόμενον* στ. 5), ενδεχομένως υπονοείται και από το όνομά του, δημιουργώντας ένα λογοπαίγνιο: λινό αποκαλείται και το μαλλί από το οποίο δημιουργούνται τα ποικίλα υφαντά.²⁹

Σε αυτό το σημείο, η δημιουργία ενός ενιαίου και συνεχούς ποιήματος και η σύνδεσή του με τον Λίνο υπενθυμίζουν στον αναγνώστη το παράπονο των Τελχίνων σχετικά με την ποίηση του Καλλίμαχου, όπως είδαμε προηγουμένως στον Πρόλογο των *Αιτίων* (*οὐχ ἔν ἄεισμα διηνεκές ἢ βασιλ[η] | .....]ας ἐν πολλαῖς ἤνυσσα χιλιάσιν | ἢ .....].ους ἤρωας. Ὅχι ἓνα ποῖημα διηνεκές στο οποίο να υμνῶ βασιλεῖς και ἤρωες σε πολλοὺς χιλιάδες στίχους* απ.1 Pf στ. 4-6). Ο Καλλίμαχος κατακρίνεται από τους Τελχίνες, γιατί αρνήθηκε να δημιουργήσει ένα συνεχές και μεγάλο σε έκταση ποίημα, το οποίο θα υμνεί τα κατορθώματα των ηρώων και των βασιλέων. Όμως, η μεταφορά της ύφανσης και η σύνδεσή της με την ιστορία του Λίνου συσχετίζονται ταυτόχρονα και με την απάντηση του Καλλίμαχου στους αντιπάλους του: ο ίδιος δεν συνθέτει ένα ενιαίο υφαντό «*ὕφ' ἔν*» ως ραψωδός, αλλά ένα ύφασμα από πολλά και διάφορα είδη (*πέπλ[ον τὰς Μούσας. Ὑφαντό στις Μούσες. 13⁹⁵ Ἴαμβος* απ. 203Pf στ. 25-26).³⁰ Ο Καλλίμαχος, και πάλι μέσα από την μεταφορά της ποίησης ως υφαντό, υπαινίσσεται την *πολυειδία*, δηλαδή την ικανότητα του ποιητή να καταπιάνεται με πολλά

---

²⁹ Βλ. Vos (2019: 116).

³⁰ Η εικόνα του μικρού παιδιού που καταπιάνεται με το νήμα της ποίησής του εντοπίζεται επίσης και στο 1^ο *Ειδύλλιο* του Θεόκριτου *Θύρσις ἢ Ἰδὴ* στ. 52-54, το οποίο είναι αφοσιωμένο με χαρά στο πλέξιμό του αποτελεί και πάλι μεταφορά για την ποίηση και την ποιητική δημιουργία. Heerink (2012: 83-88), Vos (2019: 119-20).

λογοτεχνικά είδη.³¹ Συνεπώς, η αφήγηση της ιστορίας του Λίνου, σχετικά με τον θάνατο του και την καθιέρωση της εορτής των Αρνείων προς τιμήν του, σύμφωνα με τον Καλλίμαχο, καθιστά ακόμη πιο ισχυρή την σύνδεσή του πρώτου με την ποίηση του Κυρηναίου, γιατί οι ιστορίες που μας σώζονται για την ζωή του, και πρωτίστως, τον θάνατό του αξιοποιούνται από τον Καλλίμαχο ως αφηγηματικές μεταφορές για να υπερασπιστεί την ποίησή του από τους σύγχρονούς του και, συνάμα, συνεχιστές του Ομήρου.

Η σύνδεση του Λίνου με την έμμετρη ποίηση απαντάται και νωρίτερα στο σύγγραμμα του Διόδωρου Σικελιώτη *Ιστορική Βιβλιοθήκη*. Αυτήν την φορά, ο Λίνος είναι ο πρώτος λυρικός ποιητής (*φησὶ τοίνυν παρ' Ἑλλησι πρῶτον εὐρετὴν γενέσθαι Λίνον ῥυθμῶν καὶ μέλους. Μεταξὺ των Ἑλλήνων λένε ὅτι ὁ Λίνος ἦταν ὁ πρῶτος που ἀνακάλυψε τοὺς διαφορετικοὺς ρυθμοὺς καὶ τὴν μουσικὴ. Διόδωρος Σικελιώτης Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη 3.67.1*), γιατί πρώτος είχε μεταγράψει τους φθόγγους του φοινικικού αλφαβήτου στην ελληνική γλώσσα (*ἔτι δὲ Κάδμου κομίσαντος ἐκ Φοινίκης τὰ καλούμενα γράμματα πρῶτον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μεταθεῖναι διάλεκτον, καὶ τὰς προσηγορίας ἐκάστῳ τάξαι καὶ τοὺς χαρακτῆρας διατυπῶσαι. Καὶ ὅταν ὁ Κάδμος μετέφερε τὰ γράμματα, ὅπως ονομάζονται ἀπὸ τὴν Φοινίκη, ὁ Λίνος ἦταν πάλι ὁ πρῶτος που τὰ μετέφερε στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα, ἔδωσε ἓνα ὄνομα σὲ κάθε γράμμα καὶ καθόρισε τὸ ἀκουσμά τους. Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη 3.67.1*). Ὅμως, ἡ ικανότητα τοῦ Λίνου στὴν μουσικὴ διαφαίνεται ἀπὸ τὴν συμβολὴ τοῦ στὴν μεταγραφή των φθόγγων τοῦ φοινικικοῦ αλφαβήτου στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα. Ἡ ἀπόδοση των φθόγγων τοῦ φοινικικοῦ αλφαβήτου στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ συγχρόνως με τὴν συνοδεία ρυθμοῦ καὶ μελωδίας προκάλεσαν τὸν θάνατο τοῦ Λίνου ἀπὸ τὸν θεὸ Απόλλωνα. Πρόκειται γιὰ τὴν δευτέρη μαρτυρία σχετικά με τὴν καταγωγὴ τοῦ Λίνου, στὴν ὁποία, σύμφωνα καὶ πάλι με τὸν περιηγητὴ

---

³¹ Για τὴν υπεράσπιση πολυειδεῖας στὴν ποίηση τοῦ Καλλίμαχου βλ. 13^ο Ἰαμβο βλ. Acosta-Hughes (2002: 80-103).

Παυσανία, ο θεός Απόλλωνας, εξαιτίας της ζήλειας του για τις μουσικές ικανότητες του Λίνου και την ικανότητα του στην λύρα, τον σκότωσε (Ἀπόλλων ἀποκτείνειεν αὐτὸν ἐξισούμενον κατὰ τὴν ᾠδὴν. Ο Απόλλωνας σκότωσε αυτόν, επειδή ήταν ίσος (ενν. με τον θεό) στο τραγούδι. Ἑλλάδος Περιήγησις 9.29.6). Η βασικότερη ομοιότητα ανάμεσα στις δύο εκδοχές, όπως είδαμε νωρίτερα, είναι η καταγωγή του Λίνου από κάποιον θεό: αυτή την φορά ο Λίνος ήταν γιος του Αμφίμαρου, ο οποίος είναι γιος του θεού Ποσειδώνα και της Μούσας Ουρανίας.³² Η καταγωγή του από τις Μούσες καθιστά ακόμη πιο έντονη την σύνδεση του Λίνου με την μουσική και την ποίηση, γιατί οι Μούσες ήταν κόρες του Δία και της Μνημοσύνης.³³ Η μνήμη και η ποίηση συνδέονται άρρηκτα, γιατί ο σκοπός της ποίησης είναι η ίδια να διατηρηθεί στην μνήμη, καθώς μονάχα έτσι είναι δυνατόν να παραμείνει ζωντανή. Η καταγωγή του Λίνου από τις Μούσες, δεν τον συνδέει μονάχα με την μουσική και τον ρυθμό, αλλά συγχρόνως τον καθιστά μία αθάνατη μορφή γιατί, παρά το τέλος του από τον Απόλλωνα, η μνήμη του (δηλαδή η ποιητική-μουσική του παραγωγή) θα παραμείνει ζωντανή.³⁴ Γι' αυτό και Λίνος μετά τον θάνατό του μοιραζόταν από κοινού το ιερό του με τις Μούσες στην Θήβα, σύμφωνα με τον περιηγητή Παυσανία (Ἑλλάδος Περιήγησις 9.29.6). Ακόμη, από τον θάνατο του Λίνου διαμορφώθηκε ένα νέο είδος τραγουδιού, ο *αἴλιος*, το οποίο ταυτίζεται από τον Παυσανία με το τραγούδι του Λίνου που είδαμε νωρίτερα στην περιγραφή (*ἔκφρασις*) της ασπίδας του Αχιλλέα (Ἑλλάδος Περιήγησις 9.29.7). Και σε αυτή την περίπτωση, ο *αἴλιος*, σχετίζεται απόλυτα ή και σε κάποιες περιστάσεις

---

³²Βλ. Παυσανίας, Ἑλλάδος Περιήγησις 9.29.5-6. Αξιοπρόσεκτη είναι η εκδοχή που παραθέτει ο Διογένης Λαέρτιος (Βίοι Φιλοσόφων 1.3.4). Σύμφωνα με αυτήν, ο Λίνος είναι γιος της Μούσας Ουρανίας και του θεού Ερμή. Η καταγωγή του από τον θεό Ερμή τον συνδέει και πάλι με την μουσική, γιατί πρώτος ο Ερμής σύμφωνα με τον Ομηρικό ύμνο υπ.' αρ. 4 στ. 22-45 είχε κατασκευάσει την *χέλυν*, την επτάχορδη λύρα από το κέλυφος μίας χελώνας.

³³ Βλ. Ησίοδος *Θεογονία* στ. 53-79, 915-17, Ομηρικός ύμνος εἰς Ἑρμῆν υπ.' αρ. 4 στ. 429.

³⁴ Βλ. Maslov (2016: 421).

ταυτίζεται με τον θρήνο λόγω του επιφωνήματος *αίαϊ*, το οποίο απαντάται πρωτίστως στους θρήνους.³⁵

Ακόμη, η τελευταία εκδοχή σχετικά με τον Λίνο σύμφωνα με τον Διόδωρο Σικελιώτη στο έργο του *Ιστορική Βιβλιοθήκη* (μαθητὰς σχεῖν πολλούς, ἐπιφανεστάτους δὲ τρεῖς Ἡρακλέα, Θαμύραν, Ὀρφέα 3.67.2. *Εἶχε πολλούς μαθητές και τρεις με τη μεγαλύτερη φήμη, τον Ηρακλή τον Θάμυρα και τον Ορφέα*) είναι η εξής: ο Λίνος είναι γιος του Θηβαίου βασιλιά Ισμηνία και γνωστός δάσκαλος μουσικής ο οποίος έχει μαθητές τον Ηρακλή, τον Θάμυρα και τον Ορφέα. Και σε αυτή την εκδοχή που μας παραθέτει ο Διόδωρος Σικελιώτης για τον Λίνο υπονοείται η σύνδεσή του με τις Μούσες. Αυτό έχει να κάνει με την ιδιότητα του Λίνου ως δασκάλου μουσικής μέσω της λύρας, κατεξοχήν μουσικό όργανο των ποιητών.³⁶ Αν και η παρούσα εργασία θα εστιάσει στην ιδιότυπη και τραγική σχέση του Λίνου με τον μαθητή του Ηρακλή, θα αναφερθώ εν συντομία στην σύνδεση του Λίνου με τον Θάμυρα και τον Ορφέα, επειδή συμβάλλει στο να κατανοήσουμε καλύτερα την σύνδεση του Λίνου με την μουσική και, συγχρόνως, στην ανάδειξή του ως ένα από τους πιο γνωστούς διδασκάλους μουσικής στην αρχαιότητα. Από την άλλη, η ανικανότητα του Ηρακλή να ενστερνιστεί τα μουσικά διδάγματα του Λίνου τον καθιστά το αντι-παράδειγμα ενός ικανού μουσικού, όπως ήταν ο Θάμυρας και ο Ορφέας.

Ξεκινώντας με τον Ορφέα, αυτός ήταν από τις εξέχουσες μορφές στην αρχαιότητα λόγω των μουσικών ικανοτήτων του όσον αφορά την λύρα και τον μελωδικό της ήχο. Υπήρχαν ποικίλες και διαφορετικές ιστορίες σχετικά με την λύρα του Ορφέα και την γοητεία που άσκησε στους θεούς του Κάτω κόσμου κατά την κατάβασή του στον Άδη, προκειμένου να επαναφέρει στην ζωή την σύζυγό του

---

³⁵ Βλ. Stephens (2003: 16).

³⁶ Για την σύνδεση των Μουσών με την λύρα ή την φόρμιγγα και γενικότερα την μουσική βλ. Όμηρος, *Ίλιάδα* Α στ. 603-4 και Ησίοδος, *Θεογονία* στ. 94-95.

Ευρυδίκη.³⁷ Δικαιολογημένα, ο Πίνδαρος στον τέταρτο Πυθιονικό (στ. 177-78) αποκαλεί τον Ορφέα άξιο επαίνου για την λύρα του και, μάλιστα, τον συσχετίζει και με τον θεό Απόλλωνα (*ἐξ Ἀπόλλωνος δὲ φορμιγκτὰς αἰοιδᾶν πατήρ ἔμολεν, εὐαίνητος Ὀρφεὺς. Καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἦρθε κιθαριστὴς, τῶν αἰοιδῶν πατέρας, ὁ πολυπαινεμένος Ορφέας*) λόγω της ικανότητάς του να μαγεύει με την λύρα του.³⁸ Σχετικά με τον Θάμυρα, αυτός συνδέθηκε με τον Ορφέα λόγω της ικανότητάς του στο τραγούδι και την μουσική.³⁹ Σύμφωνα με την Ἰλιάδα (Β στ. 594-600), ο Θάμυρας εξαιτίας των μουσικών του ικανοτήτων επιθύμησε να αναμετρηθεί στο τραγούδι με τις Μούσες. Η αλαζονεία του είχε ως αποτέλεσμα να τον τιμωρήσουν σκληρά. Δηλαδή, οι Μούσες τον τύφλωσαν και, συγχρόνως, του αφαίρεσαν την ικανότητα να τραγουδάει και να παίζει λύρα. Τέλος, όσον αφορά τον Ηρακλή, όπως θα συζητήσω στη συνέχεια, διαφοροποιείται σημαντικά από τους προαναφερθέντες μαθητές του Λίνου, οι οποίοι ξεχώρισαν για τις μουσικές ικανότητές τους. Ο Ηρακλής δεν ήταν ικανός μαθητής στην μουσική, ενώ η προβολή του Λίνου από τους ελληνιστικούς ποιητές και, κυρίως, τον Θεόκριτο ως λογίου ή γραμματοδιδάσκαλου καθιστά ακόμη πιο ισχυρή την αδυναμία του Ηρακλή να αφομοιώσει τα διδάγματά του.

Ο Λίνος ως δάσκαλος του Ηρακλή μέσα από το 24ο Ειδύλλιο του Θεόκριτου Ἡρακλίσκος

Ο Λίνος ως δάσκαλος του Ηρακλή εμφανίζεται στο 24^ο Ειδύλλιο του Θεόκριτου, Ἡρακλίσκος. Όπως δηλώνεται από τον τίτλο, κεντρικό πρόσωπο είναι ο Ηρακλής,

---

³⁷ Για την κατάβαση του Ορφέα στον Ἄδη βλ. Πλάτωνας, *Συμπόσιον* 179d, Βιργίλιος, *Γεωργικά* 4. στ. 453-501, Οβίδιος, *Met.* 10. στ. 32-52

³⁸Βλ. Bonds (2014: 19-22). Η αναφορά στον Απόλλωνα δεν γίνεται τυχαία από τον Πίνδαρο, γιατί σύμφωνα με τα σχόλια στο πρώτο βιβλίο των Ἀργοναυτικῶν του Απολλώνιου Ρόδιου στ. 23-25, ο Ορφέας ήταν γιος του Απόλλωνα και της Μούσας Καλλιόπης η οποία ξεχώριζε από όλες τις Μούσες στο τραγούδι: *Καλλιόπη θ' προφερεστάτη ἐστὶν ἀπασέων*, Ησίοδος, *Θεογονία* στ. 79. Βλ. Karanika (2010: 392-95).

³⁹ Βλ. Πausanias, *Ἑλλάδος Περιήγησις* 10.30.8.

ανακαλώντας έτσι ο Θεόκριτος ένα θέμα ήδη γνωστό από την επική παράδοση. Ο Ηρακλής δεν κατέχει κεντρική θέση μόνο στο συγκεκριμένο ειδύλλιο του Θεόκριτου, αλλά και στα Ειδύλλια 13 Ὑλλας και 17 Ἐγκώμιον εἰς Πτολεμαῖον. Ο Ηρακλής, ως ήρωας, κατείχε σημαντική θέση στον ελληνιστικό κόσμο και οι λόγοι για τους οποίους συνέβη αυτό είναι εξής: είναι ήρωας με διπλή φύση, θεός και θνητός,⁴⁰ του οποίου συγχρόνως η λατρεία στα ελληνιστικά χρόνια δεν περιοριζόταν σε κάποιον συγκεκριμένο τόπο. Επίσης, κομβικής σημασίας για να κατανοήσουμε τη θέση που κατείχε στα ελληνιστικά χρόνια σχετίζεται σύμφωνα με την Stephens, με το γεγονός πως ο Ηρακλής είναι μία μορφή τόσο του ελληνικού, όσο και του αιγυπτιακού κόσμου,⁴¹ καθώς συγκαταλέγεται ανάμεσα στους θεούς του αιγυπτιακού πανθέου.⁴² Η σύνδεση του Ηρακλή με την Αίγυπτο ενισχύει τη σχέση του με τον δάσκαλό του Λίνο, γιατί, και οι δύο συγχρόνως κινούνται μεταξύ των δύο κόσμων: του ελληνικού και του αιγυπτιακού. Η συγκεκριμένη θέση επιβεβαιώνεται αργότερα και από τον Πausanias, ο οποίος συνδέει τον Λίνο με το θρηνητικό τραγούδι των Μανέρων, τοπικής κοινότητας της Αιγύπτου.⁴³ Επίσης, η σύνδεση του Λίνου με την Ανατολή σχετίζεται και με την Φοινίκη, γιατί όπως είδαμε προηγουμένως ο ίδιος ανέλαβε την μεταφορά των γραμμάτων από το φοινικικό αλφάβητο στην ελληνική γλώσσα. Η σύνδεση του Λίνου με τα γράμματα, όπως είδαμε παραπάνω στην εκδοχή του Διόδωρου Σικελιώτη για την καταγωγή του Λίνου, εμφανίζεται και στο 24^ο Ειδύλλιο του Θεόκριτου. Όπως διαφαίνεται στους παρακάτω στίχους, ο Ηρακλής διδάσκεται γράμματα από τον δάσκαλο Λίνο:

Ἡρακλῆς δ' ὑπὸ ματρὶ νέον φυτὸν ὡς ἐν ἄλωᾳ

⁴⁰ Ο Πίνδαρος αποκαλεί τον Ηρακλή «ἥρωας θεός» *Νεμεονίκα* 3.22.

⁴¹ Βλ. Stephens (2003: 26-27, 131-32), Acosta- Hughes (2012: 245-50).

⁴² Βλ. Ηρόδοτος, *Ἱστορίαι* 2.43.1- 2.44.1.

⁴³ Βλ. Πausanias, *Ἑλλάδος Περιήγησις* 9.29.7.

ἔτρεφετ', Ἀργείου κεκλημένος Ἀμφιτρώωνος.
γράμματα μὲν τὸν παῖδα γέρων Λίνος
ἔξεδίδαξεν υἱὸς Ἀπόλλωνος μελεδωνεὺς ἄγρυπνος ἥρωας

Ο Ηρακλής από τις φροντίδες της μητέρας του μεγάλωσε, σαν νεαρό βλαστάρι στον αμπελώνα και ονομάστηκε παιδί του Αργείου Αμφιτρώωνα. Ο γέρος Λίνος, δάσκαλος μουσικής, γιος του Απόλλωνα, ἀγρυπνος ἥρωας, δίδαξε το παιδί γράμματα.

Θεόκριτος, 24ο Εἰδύλλιο Ἡρακλίσκος 103-106

Ο Λίνος είναι δάσκαλος μουσικής (μελεδωνεὺς στ. 106) όμως κάποιες πληροφορίες σχετικά με την παρουσίασή του από τον Θεόκριτο, όπως θα συζητήσω, αποκλίνουν από την εκδοχή του Διόδωρου Σικελιώτη όσον αφορά την σύνδεση του Λίνου με τον Ηρακλή. Ξεκινώντας με το μάθημα του Λίνου σύμφωνα με τον Θεόκριτο, ο πρώτος αν και είναι δάσκαλος μουσικής, (μελεδωνεὺς στ. 106) το αντικείμενο της διδασκαλίας του δεν είναι η μουσική καθώς δεν γίνεται λόγος για την ύπαρξη της λύρας ή της κιθάρας, όπως θα περίμενε κανείς για ένα διδάσκαλο μουσικής, αλλά τα γράμματα (στ. 105). Ο Θεόκριτος σε αυτό το σημείο δεν καθιστά σαφές, αν με την αναφορά στα γράμματα, εννοεί το μάθημα της ανάγνωσης ή της μουσικής.⁴⁴ Ενδεχομένως να υπονοείται το μάθημα της ανάγνωσης, γιατί τα γράμματα αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος της εκπαίδευσης των νέων όχι μόνο στην ελληνιστική εποχή, αλλά και νωρίτερα. Αν πράγματι ο Λίνος δίδασκε γράμματα τον Ηρακλή, δηλαδή ανάγνωση, τότε ο Λίνος προβάλλεται ως ένας από τους λογίους της ελληνιστικής περιόδου όπως ήταν ο Ζηνόδοτος, ο Απολλώνιος Ρόδιος, ο Καλλίμαχος

---

⁴⁴ Ενδέχεται ο Θεόκριτος να υπαινίσσεται και το μάθημα της μουσικής, γιατί η μουσική και η μελωδία, όπως είχε επισημάνει ο Πλάτωνας, συμβάλλουν στην πνευματική καλλιέργεια του μικρού παιδιού. Συνεπώς, η μουσική συγκαταλεγόταν στα γράμματα, επειδή ήταν αναπόσπαστο μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας όχι μόνο στην εποχή του αλλά και μετέπειτα. Βλ. Πλάτωνας, Θεάγης 122e: οὐκ ἐδιδάξατό σε ὁ πατήρ καὶ ἐπαίδευσεν ἅπερ ἐνθάδε οἱ ἄλλοι πεπαίδευνται, οἱ τῶν καλῶν κάγαθῶν πατέρων υἱεῖς, οἷον γράμματά τε καὶ κιθαρίζειν καὶ παλαίειν.

ή και ο Θεόκριτος, γιατί ο ίδιος συγκαταλεγόταν ανάμεσα στους ποιητές της σχολής του Φιλίτα στην Κω.⁴⁵ Οι Αλεξανδρινοί φιλόλογοι και εν γένει οι ποιητές της ελληνιστικής περιόδου ασχολήθηκαν με την μελέτη και την συγκέντρωση όλων των σωζόμενων έργων της αρχαιότητας, συμπεριλαμβανομένων και των επών του Ομήρου. Η συγκεκριμένη θέση επιβεβαιώνεται από τον χαρακτηρισμό του Λίνου ως *αγρύπνου*. Η αναφορά στην αγρυπνία του Λίνου σχετίζεται τόσο με τον σωματικό όσο και με τον ψυχικό μόχθο του ίδιου. Ο Λίνος ανάγεται σε κάποιο σχολαστικό ποιητή-φιλόλογο όπως ήταν ο Άρατος, ο οποίος είχε συνθέσει το διδακτικό έπος *Φαινόμενα* και, πρωτίστως, σύμφωνα με το 27^ο επίγραμμα του Καλλίμαχου ο ίδιος αποκαλείται *ἄγρυπνος*. Γι' αυτό και οι ρήσεις του δηλαδή, οι στίχοι του σύμφωνα με το 27^ο επίγραμμα του Καλλίμαχου, είναι επιμελώς δομημένες και, κατά συνέπεια, είναι εκλεπτυσμένες (*λεπταὶ ῥήσεις* στ. 3-4).⁴⁶ Ο Καλλίμαχος δίνοντας έμφαση στον τρόπο με τον οποίο έχει συνθέσει ο Άρατος την ποίησή του επαναφέρει τις αρχές της ποιητικής του δημιουργίας, όπως είδαμε νωρίτερα στον πρόλογο των *Αιτίων*. Εκεί, γλυκό χαρακτηρίζεται το τραγούδι του μικρόσωμου αηδονιού (*α[ηδονίδες] ὤδε μελιχρότεραι, καθώς τα μικρά αηδόνια τραγουδούν πιο ευχάριστα, Αἴτια* απ.1 Pf στ. 16) συγκριτικά με το τραγούδι των μεγαλόσωμων αετών (*Αἴτια* απ.1 Pf στ. 14).⁴⁷ Επομένως, προκύπτει η άρρηκτη σύνδεση του Λίνου με τον Άρατο μέσω του επιθέτου *ἄγρυπνος* (στ. 106), χαρακτηρισμός που σχετίζεται απόλυτα με τον τελευταίο και την ποίησή του. Ο Λίνος δεν είναι απλώς ένας δάσκαλος μουσικής, αλλά ένας λόγιος γραμματοδιδάσκαλος, όπως οι ήταν οι σχολαστικοί φιλόλογοι της Αλεξάνδρειας που μελετούσαν τα σωζόμενα έργα των ποιητών στην αρχαιότητα.

---

⁴⁵ Ο Θεόκριτος και η σύνδεσή του με την σχολή του Φιλίτα επιβεβαιώνεται στο 7^ο *Ειδύλλιο* στ. 40, Μανακίδου (2008: 124-25).

⁴⁶ Βλ. Vos (2019: 106).

⁴⁷ Στον Άρατο και στην ποίηση του αναφέρεται και ο Θεόκριτος στα *Ειδύλλια* 6 στ. 2 και 7 στ. 102.

Σχετικά με το μάθημα του Λίνου και τις ικανότητες του Ηρακλή μαθαίνουμε όχι από το Θεόκριτο αυτή την φορά αλλά μέσα από το παρακάτω απόσπασμα του κωμικού ποιητή Αλέξιδος. Ο Ηρακλής, όμως, σύμφωνα με το παρακάτω απόσπασμα, δεν είχε κανένα ενδιαφέρον για τα διδάγματα του Λίνου:

ΛΙΝ: Χοιρίλος, Όμηρος, Έστ' Επίχαρμος, γράμματα

παντοδαπά. δηλώσεις γάρ ούτω τήν φύσιν,

ἐπὶ τί μάλισθ' ὄρμηκε. *ΗΡ:* τουτί λαμβάνω.

ΛΙΝ: δείξον ὅ τι ἐστὶ πρῶτον. *ΗΡ:* ὄψαρτυσία

ΛΙΝ: Χοίριλος, Όμηρος, Επίχαρμος είναι όλα τα είδη των γραμμάτων. Πάρε το θάρρος και πες,

ΗΡ: Αυτό παίρνω. *ΛΙΝ:* Δείξε, ο,τιδήποτε είναι πρώτο. *ΗΡ:* Οψαρτυσία.

(Άλεξίς απ. 135 K-A στ. 6-9)

Ο Λίνος στο απόσπασμα του Αλέξιδος, όπως νωρίτερα και στο 24^ο Ειδύλλιο του Θεόκριτου, προβάλλεται ως ένας γραμματοδιδάσκαλος, ο οποίος έχει αναλάβει να διδάξει τον μαθητή Ηρακλή ανάγνωση, δηλαδή κάθε είδους κείμενα «γράμματα παντοδαπά» (στ. 6-7). Αυτό διαφαίνεται από την προσπάθειά του να διαβάσει ο Ηρακλής χωρία από κάθε γραμματειακό είδος της αρχαιότητας: έπος, αφού αναφέρεται στον Όμηρο, τραγωδία μέσω της μνείας στον τραγικό ποιητή Χοιρίλο και, τέλος, κωμωδία αφού γίνεται λόγος και για τον κωμικό ποιητή Επίχαρμο. Η απάντηση του Ηρακλή πως προτιμάει να διαβάσει κάποιο πάπυρο ο οποίος να περιέχει συνταγές μαγειρικής (ὄψαρτυσία στ. 9) αποδεικνύει πως κάθε προσπάθεια του Λίνου να διδάξει γράμματα τον νέο αποτυγχάνει. Ο Ηρακλής προφανώς δηλώνει την προτίμηση του να εξασκηθεί στην ανάγνωση ξετυλίγοντας ένα πάπυρο, ο οποίος θα περιλάμβανε συνταγές μαγειρικής παρά κάποιο από τα έργα των πιο γνωστών ποιητών της

αρχαιότητας. Επίσης, ο Ηρακλής μέσα από την προτίμηση του για την *οψαρτυσία*, ενδεχομένως δηλώνει στον δάσκαλό του την επιθυμία του για φαγητό, γιατί μπορεί να πεινούσε, κάτι που ήταν σύνηθες για τον ήρωα.

Η λαιμαργία του Ηρακλή, δηλαδή, η διαρκής επιθυμία του για φαγητό και ποτό είναι βασικό γνώρισμα του και αποτελεί ένα από τα τυπικά θέματα της κωμωδίας. Για παράδειγμα, στους *Σφήκες* του Αριστοφάνη ο Ηρακλής διακωμωδείται (οὐθ' Ἡρακλῆς τὸ δεῖπνον ἐξαπατῶμενος στ. 60), γιατί τον εξαπάτησαν, αφού του στέρησαν το δείπνο που τόσο επιθυμούσε.⁴⁸ Επίσης, στο απόσπασμα που μας σώζεται από τον κωμικό ποιητή Επίχαρμο,⁴⁹ και συγκεκριμένα στην κωμωδία *Γάμος τῆς Ἥβας* (fr.40 Kerhof στ. 1-11), ο Ηρακλής σατιρίζεται από κάποιο θεό ή κάποια θεά που συμμετέχει στο γαμήλιο δείπνο, και συγχρόνως, παραθέτει με κάθε λεπτομέρεια τα εδέσματα που υπάρχουν ή που καταφτάνουν εκείνη την στιγμή στο τραπέζι για τους συνδαιτυμόνες. Το πρόσωπο, το οποίο φέρνει τα θαλασσινά στο τραπέζι δεν κατονομάζεται στο παραπάνω απόσπασμα, αλλά σύμφωνα με το απόσπασμα 48 Kaibel (στ. 1-3) της κωμωδίας του Επίχαρμου *Γάμος τῆς Ἥβας* ο θεός της θάλασσας, ο Ποσειδώνας μεταφέρει τα θαλασσινά και τα οστρακοειδή στο τραπέζι των θεών.⁵⁰ Ανάμεσα στην ποικιλία των θαλασσινών που υπάρχει γίνεται λόγος για κάθε είδους κοχύλια (παντοδαπά κογχύλια στ. 1), πεταλίδες (λεπάδας στ. 2), μεγάλα κοχύλια και ασυνήθιστα σε μέγεθος, τα οποία θυμίζουν το σχήμα του σωλήνα (μακρογογγύλους σωληνας στ. 8). Έπειτα, ακολουθούν οι κράβυζοι και οι κικίβαλοι (ενδεχομένως πρόκειται για σπάνια και εκλεκτά είδη οστρακοειδών), μικρά κοχύλια (κτένια στ. 3) και μύδια (βάλανοι στ. 3). Το ενδιαφέρον του Ηρακλή για το φαγητό και ειδικότερα για την *οψαρτυσία* όπως

---

⁴⁸ Βλ. Wilkins (2021: 226).

⁴⁹ Ο Επίχαρμος είναι εκπρόσωπος της δωρικής κωμωδίας, καταγόμενος από την Σικελία. Οι κωμωδίες του Επίχαρμου σε μεγάλο βαθμό αντλούν τα θέματα τους πρωτίστως από τον μύθο, δηλαδή, σατιρίζουν θεούς, ημίθεους όπως στο παραπάνω απόσπασμα τον λαίμαργο Ηρακλή. Βλ. Αριστοτέλης *Ποιητική* 1449b5-7 όπου επισημαίνει πως οι ποιητές της Σικελίας εισήγαγαν τον μύθο στις κωμωδίες. Βλ. Cesare-Cassio (1985: 40), Olson (2007: 8-10).

⁵⁰ Βλ. Olson (2007: 33-34).

είδαμε νωρίτερα στο απόσπασμα του Αλέξιδος, δεν επιβεβαιώνεται μονάχα μέσα από τις ποικιλίες εκλεκτών θαλασσινών αλλά και με τον τρόπο που ο ημίθεος τρώει το κρέας και ειδικότερα όταν πρόκειται για κάποιο σφάγιο. Η λαιμαργία του Ηρακλή και ο διαχυτικός τρόπος με τον οποίο τρώει και γεύεται το κρέας διαφαίνονται από το ακόλουθο απόσπασμα της κωμωδίας του Επίχαρμου Βούσιρις (fr. 18K-A) το οποίο μας σώζεται από τον Αθήναιο:

φέρει εἴπωμεν ἔνταῦθα τοῖς προειρημένοις τὰ ἀκόλουθα ὅτι ἦν καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀδηφάγος, ἀποφαίνονται δὲ τοῦτο σχεδὸν πάντες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς.

Ἐπίχαρμος μὲν ἐν Βουσίριδι λέγων

πρῶτον μὲν αἴ κ' ἔσθοντ' ἴδοις νιν ἀποθάνοις.

βρέμει μὲν ὁ φάρυγξ ἔνδοθ', ἀραβεῖ δ' ἄ γνάθος,

ψοφεῖ δ' ὁ γομφίος, τέτριγε δ' ὁ κυνόδων,

σίξει δὲ ταῖς ρίνεσσι, κινεῖ δ' οὔατα

Ας πούμε στη συνέχεια σε όσα έχουν αναφερθεί τα ακόλουθα: ότι ο Ηρακλής ήταν λαιμαργός έχει διακηρυχθεί αυτό από όλους σχεδόν τους ποιητές και συγγραφείς. Ο Επίχαρμος στον Βούσιριν λέει:

Πρώτα αν θα έβλεπες αυτόν (ενν. τον Ηρακλή) πώς τρώει θα μπορούσες να πεθάνεις. Ο φάρυγγας σε αυτή την περίπτωση κάνει πάταγο, τρίζουν τα δόντια, ο τραπεζίτης κάνει θόρυβο, τρίζει ο κυνόδοντας, η μύτη συρρίζει, κουνάει τα αυτιά.

Αθήναιος, Δειπνοσοφισταὶ 10.1

Αξιοσημείωτες είναι οι ακουστικές εικόνες, όπως δίνονται σύμφωνα με το ανωτέρω απόσπασμα. Ειδικότερα, ο τρόπος με τον οποίο ο Ηρακλής τρώει ενδέχεται να οδηγήσει στον θάνατο.⁵¹ Γι' αυτό άλλωστε και αποκαλείται αδηφάγος, δηλαδή

---

⁵¹ Η σύνδεση του Ηρακλή με τον θάνατο με την μεταφορική σημασία συσχετίζεται απόλυτα με την αδηφαγία του ήρωα. Βλ. Θεόκριτος, 22^ο Ειδύλλιο, Διόσκουροι στ. 115.

αχόρταγος και ανικανοποίητος ως προς την ποσότητα κρέατος που έχει καταναλώσει. Ο φάρυγγάς του τρέμει, η γνάθος του κροταλίζει την στιγμή που ο ήρωας μασάει το κρέας (ἀραβεῖ γνάθος στ. 2). Το ρήμα τρίζω, όπως βλέπουμε παραπάνω, αφενός σχετίζεται άμεσα με το τρίξιμο των δοντιών ενώ ο Ηρακλής τρώει, αφετέρου σχετίζεται άμεσα και με τους άσχημους και, συγχρόνως, ενοχλητικούς ήχους που δίνουν τα μεγαλόσωμα ζώα. Για την ακρίβεια, το συγκριμένο ρήμα απαντάται νωρίτερα στην *Ίλιάδα* του Ομήρου και, ειδικότερα, στην Β ραψωδία. Εκεί και πάλι το συγκεκριμένο ρήμα σχετίζεται με την πρόσληψη της τροφής, γιατί περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο ένας μεγαλόσωμος δράκος τρώει τους σπυργίτες και τα μικρόσωμα σε μέγεθος πτηνά (στ. 308-15).⁵² Στο ίδιο πλαίσιο, αξιοπρόσεκτη είναι η χρήση του ρήματος σίζω (στ. 4), προκειμένου να αποδοθούν οι έντονοι και ενοχλητικοί ήχοι την στιγμή που ο Ηρακλής τρώει (σίζει ταῖς ρίνεσσι στ. 4), γιατί το συγκεκριμένο ρήμα ανακαλεί τον λαίμαργο Κύκλωπα Πολύφημο και την κοινωνία των Κυκλώπων της *Ὀδύσσειας*.⁵³ Ο Πολύφημος είναι επίσης λαίμαργος, καθώς τόσο ο Οδυσσεύς όσο και οι σύντροφοί του επισημαίνουν τον τρόπο με τον οποίο ο Κύκλωπας τρώει όχι μόνο κρέας ζώων, καθώς επίσης και ανθρώπινο κρέας (*Ὀδύσεια* ι στ. 296-98). Αν και εκεί, το συγκεκριμένο ρήμα απαντάται την στιγμή που το πυρακτωμένο ξύλο εισέρχεται στο μάτι του Πολύφημου (ὡς τοῦ σίζ' ὀφθαλμὸς ἐλαϊνέω περι μοχλῶ ι στ. 394) υπονοείται η σύνδεσή του Πολύφημου με το Ηρακλή λόγω της λαιμαργίας και των δύο. Επίσης, σημαντική ομοιότητα ανάμεσα στον Ηρακλή και στους Κύκλωπες είναι η υπέρμετρη κατανάλωση κρασιού. Στην ι ραψωδία της *Ὀδύσσειας*, ο Κύκλωπας Πολύφημος πίνει το γλυκό κρασί που του προσφέρει ο Οδυσσεύς με ηδονή (στ. 353-54). Ο Ηρακλής, επίσης, πίνει μεγάλες ποσότητες κρασιού και έχει διαρκώς διάθεση

---

⁵²Για την ακρίβεια πρόκειται για την εικόνα του δράκου που κατασπαράζει το οχτώ μικρά πουλάκια μαζί και την μητέρα τους όπως αναφέρεται από τον μάντη Κάλχαντα. Ουσιαστικά ο μάντης με αυτό τον τρόπο προμηνύει πως στο δέκατο έτος θα μπορούσαν οι Αχαιοί να καταλάβουν την Τροία.

⁵³Βλ. Rautenbach (1984: 41- 55).

για συμπόσια και συνεπώς για οινοποσία.⁵⁴ Επομένως, η πείνα του Ηρακλή, ο τρόπος με τον οποίο προβάλλεται μέσα από τα παραπάνω αποσπάσματα και η ακατάπαυστη επιθυμία του για φαγητό τον συνδέουν με τον κύκλωπα Πολύφημο και, κατ' επέκταση, τον κόσμο του έπους.⁵⁵ Τα προαναφερθέντα αποσπάσματα δεν αναφέρθηκαν τυχαία, καθώς συμπληρώνουν την εικόνα του λαίμαργου και αδηφάγου Ηρακλή, όπως διαφαίνεται στο απ. 18K-A του Επίχαρμου και εξηγούν την επιθυμία του ίδιου να ασχοληθεί με την *όψαρτυσία* παρά να μελετήσει τα κείμενα που του προτείνει ο γραμματοδιδάσκαλός του Λίνος. Η έντονη επιθυμία του για φαγητό και η προτίμησή του για ένα πάπυρο που θα εμπεριείχε συνταγές μαγειρικής σχετίζονται με την πνευματική ανικανότητα του Ηρακλή. Είναι έκδηλη η αδυναμία του Ηρακλή να κατανοήσει τα μουσικά διδάγματα του Λίνου τα οποία, όπως θα δούμε μέσα από το παρακάτω απόσπασμα των *Αιτίων* του Καλλίμαχου προκαλούν την οργή του ήρωα με αποτέλεσμα να σκοτώσει τον δάσκαλό του. Αντίθετα, στο 24^ο *Ειδύλλιο* του Θεόκριτου, στο οποίο αναφερθήκαμε νωρίτερα παραλείπεται εντελώς το περιστατικό της σύγκρουσης του Λίνου με τον Ηρακλή και ο επακόλουθος θάνατός του από τον μαθητή του. Το συγκεκριμένο περιστατικό αναφέρεται, όπως θα συζητήσω, στη συνέχεια από τον Καλλίμαχο. Ο Λίνος και το μάθημα του αποκτούν μεταποιοητικές συνδηλώσεις, καθώς τα διδάγματά του συμβαδίζουν απόλυτα με την λεπτότητα και τις αισθητικές αξίες των ελληνιστικών ποιητών. Αντιθέτως, ο λαίμαργος και μεγαλόσωμος Ηρακλής εκπροσωπεί την ποιητική του Ομήρου και των συνεχιστών του. Τέλος, σχετικά με την παρουσίαση και την προβολή του Λίνου από τον Θεόκριτο, ένα στοιχείο το οποίο επίσης κυριαρχεί στο παρακάτω απόσπασμα του Καλλίμαχου είναι η σύνδεση του Λίνου με τον θεό Απόλλωνα. Όπως θα διαφανεί στη συνέχεια, ο Θεόκριτος σκοπίμως ανάγει την καταγωγή του Λίνου στον θεό Απόλλωνα, γιατί ο

---

⁵⁴ Βλ. Ευριπίδης, *Άλκηστις* στ. 794-98.

⁵⁵ Βλ. Aguirre-Buxton (2020: 115-22).

θεός της μουσικής και της ποίησης σχετίζεται απόλυτα με τον Καλλίμαχο και τις νέες ποιητικές αρχές του ανάγοντας τον Λίνο σε σύμβολο της λεπτότητας, της βασικότερης αρχής των ελληνοιστικών ποιητών.

Ο Λίνος στον Καλλίμαχο και ο οὐ μάλ' ἑλαφρός Ἡρακλῆς

Το βίαιο τέλος του Λίνου από τον Ηρακλή παραδίδεται από τον Καλλίμαχο στο ακόλουθο απόσπασμα των Αιτίων:

‘αστέρα, ναὶ κεραῶν ῥῆξιν ἄριστε βοῶν’
ὦ]ς ὁ μὲν ἔνθ’ ἠρᾶτο, σὺ δ’ ὡς ἀλὸς ἦχον ἀκούει
Σ]ελλὸς ἐνὶ Τμαρίοις οὔρεσιν Ἴκαρίης,
ἠ]θέων ὡς μάχλα φιλήτορος ὦτα πενιχροῦ,
ὦς ἄδικοι πατέρων υἱέες, ὡς σὺ λύρης
- ἔσσι] ἰ γὰρ οὐ μάλ’ ἑλαφρός, ἃ καὶ Λίνος οὐ ὅ ἔχε λέξαι
λυ]γρῶν ὡς ἐπέων οὐδὲν ὀπιζόμε[εν]ος

Το αστέρι, ναι ο μεγαλύτερος δάσκαλος των κερασφόρων βοδιών. Έτσι έβριζε, αλλά εσύ άκουγες όπως ο Σελλός αφουγκράζεται τον παφλασμό από το Ικάριο πέλαγος πάνω στα Τμάρια όρη, όπως τα άκόλαστα αυτιά των νεαρών ανδρών (ακούνε) σε φτωχό εραστή και όπως οι άδικοι γιοι ακούνε τους πατεράδες, όπως εσύ σαν λύρα, γιατί δεν είσαι καθόλου λεπτεπίλετος, που ούτε ο Λίνος θα μπορούσε να σε φωνάξει. Και έτσι καθόλου δεν νοιάζεται για τα βλάσφημα λόγια του.

Καλλίμαχος, Αἴτια 1 απ. 23 Harder 1-7

Στο ανωτέρω απόσπασμα ο Ηρακλής έχει φτάσει στην Λίνδο, πόλη της Ρόδου, όπου φιλοξενείται από ένα βοσκό. Το όνομα του βοσκού δεν μας δίνεται, όμως ο Ηρακλής σφάζει χωρίς την συγκατάθεση του τα βόδια του προκειμένου να προσφέρει

θυσία στους θεούς.⁵⁶ Έπειτα, ο Ηρακλής, εξαιτίας της λαιμαργίας του, όπως αυτή παρουσιάστηκε νωρίτερα στην συζήτηση για την αδηφαγία του ήρωα, τρώει τα κρέατα από τα ζώα που θυσίασε. Ακολουθούν οι προσβολές του βοσκού προς τον Ηρακλή, όπως μαρτυρούνται μέσα από τις ακουστικές εικόνες που χρησιμοποιεί ο ανώνυμος βοσκός για να επιπλήξει τον Ηρακλή: ο παφλασμός του Ικάριου πελάγους⁵⁷ από τα Τμάρια όρη, που ακούει ο Σελλός⁵⁸ ή τα γλυκόλογα των ακόλαστων εραστών. Η αδυναμία του Ηρακλή να διδαχτεί από τον Λίνο μουσική, σύμφωνα με τα λόγια του βοηλάτη, υπογραμμίζεται μέσω της φράσης *ὡς σὺ λύρης* (στ. 5). Ο Ηρακλής αποκαλείται *λύρα* υπονοώντας ο Καλλίμαχος σε αυτό το σημείο την παροιμιακή φράση σύμφωνα με το *LSJ*, *ὄνος λύρας*. Η συγκεκριμένη παροιμία δηλώνει πως κάποιος (στην παρούσα περίπτωση ο Ηρακλής) είναι εντελώς άσχετος από μουσική. Με αυτή την παροιμιώδη φράση ο βοσκός επισημαίνει την ανικανότητα του Ηρακλή να ακούσει και, κυρίως, να κατανοήσει τα πιο απλά ακούσματα, δηλαδή τις προσβολές του για την σφαγή των βοδιών του. Οι μεταποιητικές συνδηλώσεις της συγκεκριμένης φράσης και η σύνδεση του Ηρακλή με τον Όμηρο, κάτι που είναι απεχθές στον Καλλίμαχο, διαφαίνονται από την σύνδεση του Ηρακλή με τα κακόφωνα γαϊδούρια, τα οποία όπως είδαμε στον πρόλογο των *Αιτίων* εκπροσωπούν την ποίηση του Ομήρου. Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, ο Καλλίμαχος υπακούει στις διαταγές του

---

⁵⁶ Σύμφωνα με τον Απολλόδωρο το περιστατικό της σφαγής των βοδιών που αναφέρει ο Καλλίμαχος είχε ως αποτέλεσμα να καθιερωθεί στην Λίνδο μια τελετουργία. Σύμφωνα με αυτήν, οι κάτοικοι της Λίνδου θυσίαζαν προς τιμήν του Ηρακλή και έπειτα ακολουθούσαν κατάρες σε ανάμνηση του βοηλάτη, ο οποίος ήταν ανεβασμένος στο όρος και καταριόταν τον Ηρακλή. Βλ. *Βιβλιοθήκη* 2.5.8: *διεξιῶν δὲ Ἀσίαν θερμυδραῖς, Λινδίων λιμένι, προσίσχει. καὶ βοηλάτου τινὸς λύσας τὸν ἕτερον τῶν ταύρων ἀπὸ τῆς ἀμάξης εὐωχεῖτο θύσας. ὁ δὲ βοηλάτης βοηθεῖν ἑαυτῷ μὴ δυνάμενος στάς ἐπὶ τινος ὄρους κατηρᾶτο. διὸ καὶ νῦν, ἐπειδὴν θύωσιν Ἡρακλεῖ, μετὰ καταρῶν τοῦτο πράττουσι.*

⁵⁷ Ανάμεσα στις κατάρες του βοηλάτη συγκαταλέγεται η παροιμιακή φράση: *ὡς ἀλὸς ἦχον ἀκούει/Σε]λλὸς ἐνὶ Τμαρίοις οὖρεσιν Ἰκαρίης* (στ. 2-3). Για την ακρίβεια, ήδη από τον Όμηρο ο Ίκάριος Πόντος είχε παροιμιακή σημασία και δήλωνε την τρικυμιώδη θάλασσα (*κινήθη δ' ἀγορή φη κύματα μακρὰ θαλάσσης/ πόντου Ἰκαρίοιο, Ἰλιάδα Β* στ. 144-45).

⁵⁸ Οι Σελλοί σύμφωνα με τον Όμηρο ήταν μία φυλή στενά συνδεδεμένη με την λατρεία του Δωδωναίου Δία βλ. Όμηρος, *Ἰλιάδα Π* στ. 233-35. Επίσης, για τους Σελλούς βλ. Σοφοκλής, *Τραχίνιαι* 1166-67. Βλ. Σιστάκου (2005: 153, 464).

Λύκιου Απόλλωνα και επιβεβαιώνει ότι θα γράφει ποίηση για τους εραστές του γλυκού και καθαρού ήχου και, συγχρόνως, για αυτούς που μισούν τους ενοχλητικούς ήχους των γαϊδουριών (*τῷ πιθόμη]ν · ἐνὶ τοῖς γὰρ ἀείδομεν οἱ λιγὺν ἤχον τέττιγος, θ]όρυβον δ' οὐκ ἐφίλησαν ὄνων. Αἴτια* απ. 1 Pf στ. 29-30). Οι έντονες ακουστικές εικόνες, οι οποίες χρησιμοποιούνται, προκειμένου να επισημανθεί η πνευματική ανικανότητα του Ηρακλή να κατανοήσει τους απλούστερους ήχους, δηλαδή τις επιπλήξεις του βοσκού, δίνονται και στο παραπάνω απόσπασμα (*Αἴτια* 1 απ. 23 Harder στ. 1-4).⁵⁹ Η ανικανότητα του Ηρακλή και η σύνδεση του με τους ποιητικούς αντίπαλους του Καλλίμαχου, τους Τελχίνες, των οποίων η ποίηση θυμίζει τα κακόφωνα γαϊδούρια, ενισχύεται από την αναφορά στον βοσκό στο μάθημα του Λίνου.

Η αδυναμία και η ανικανότητα του Ηρακλή να διδαχτεί μουσική από τον Λίνο όπως και το ατυχές τέλος του Λίνου (*Λίνος οὐ σ' ἔχε λέξαι*) επισημαίνονται στον έκτο στίχο του αποσπάσματος. Ο Ηρακλής δεν κατόρθωσε να αφομοιώσει τα διδάγματα του δασκάλου του γι' αυτό εκνευρίστηκε με τις παρατηρήσεις του Λίνου, με αποτέλεσμα να τον χτυπήσει με την λύρα και, εν τέλει, να τον σκοτώσει. Το ατυχές τέλος του Λίνου από τον Ηρακλή μας παραδίδει ο Διόδωρος Σικελιώτης στο σύγγραμμά του *Ιστορική Βιβλιοθήκη* (3.67.2). Ο Ηρακλής, μη μπορώντας να δεχτεί τις συμβουλές του Λίνου, τον χτυπάει μέσω της κιθάρας και, τέλος, τον σκοτώνει (*τῇ κιθάρα τὸν διδάσκαλον πατάξαντα, ἀποκτεῖναι*) λειτουργώντας εντελώς αντιθετικά με τους υπόλοιπους μαθητές του. Τόσο ο Ορφέας, όσο και ο Θάμυρας, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένοι με την μουσική και μάλιστα οι μουσικές τους ικανότητες είχαν ως αποτέλεσμα να ξεχωρίζουν ανάμεσα στους θνητούς. Η αδυναμία του Ηρακλή εξαιτίας της πνευματικής του βραδύτητας (*διὰ τὴν τῆς ψυχῆς βραδυτῆτα*) να

---

⁵⁹ Βλ. Harder (1990: 308).

κατανοήσει το μάθημα του Λίνου, προκαλεί την οργή του.⁶⁰ Ο θάνατος του Λίνου,⁶¹ ο οποίος εκφράζει τις βασικές αρχές και αξίες της ποιητικής του Καλλίμαχου, έχει ως αποτέλεσμα ο Ηρακλής να εκπροσωπεί το άκρως αντίθετο της λεπτότητας και της κομψότητας. Δικαιολογημένα, ο ανώνυμος ποιμὴν απευθύνεται στον Ηρακλή αποκαλώντας τον άκομψο, δηλαδή καθόλου εκλεπτυσμένο και ελαφρύ (*ἔσσ' ἰ γὰρ οὐ μάλ' ἑλαφρός* στ. 6). Συνεπώς ο Ηρακλής, ως καθόλου ελαφρός, κατατάσσεται με τους Τελχίνες, τους ποιητικούς αντιπάλους του Καλλίμαχου και οπαδούς της επικής ποίησης. Ο Απόλλωνας διατάζει τον Καλλίμαχο να φροντίσει ώστε η Μούσα να είναι λεπτή (*τῆ]ν Μούσαν δ' ὠγαθὲ λεπταλέην · Αἴτια* απ. 1 Pf στ. 24). Αντιθέτως, το ζώο το οποίο είναι προορισμένο για θυσία, πρέπει να είναι όσο πιο παχύ γίνεται («...]... αἰοιδέ, τὸ μὲν θύος ὅττι πάχιστον Αἴτια απ. 1 Pf στ. 23). Στην περίπτωση του Ηρακλή, σύμφωνα με το απ. 23 Harder για το οποίο έγινε λόγος νωρίτερα, ο ημίθεος πράγματι πραγματοποιεί μία θυσία έχοντας επιλέξει το πιο παχύ από τα βόδια του βοσκού. Γι' αυτό άλλωστε και προκαλεί τόσο πολύ τον θυμό και τις κατάρεις του. Η λαιμαργία του Ηρακλή και η ανικανότητά του να δεχθεί τις παραινέσεις του Λίνου τον συσχετίζουν και πάλι με τους Τελχίνες και τον ενοχλητικό ἦχο των γαϊδουριών.

Ολοκληρώνοντας, ο Ηρακλής και η ανικανότητά του να αφομοιώσει τα διδάγματα του Λίνου, είτε πρόκειται για την ποίηση είτε για την μουσική, τον καθιστούν πνευματικά αδύναμο. Η πνευματική βραδύτητα του Ηρακλή και η αδιαφορία του για την ποίηση τον καθιστούν αντι-ποιητικό, γεγονός που συμβολίζει το άκρως αντίθετο της λεπτότητας και της κομψότητας ως προς την ποίηση. Αντίστροφα, ο Λίνος εκπροσωπεί το ιδεώδες της Καλλιμάχειας ποιητικής συνάδοντας ο ίδιος με τις αρχές της ελληνιστικής ποίησης. Ο Ηρακλής εκπροσωπεί την βαριά

---

⁶⁰ Πβ. τον Αχιλλέα, ο οποίος αν και είναι ο κατεξοχήν οργίλος ἥρωας της *Ἰλιάδας* προβάλλεται ως ένας αοιδός, αφού η μουσική επιδρά ιαματικά στην ψυχή του εξαιτίας του θυμού του για τον Αγαμέμνονα, Όμηρος *Ἰλιάδα* I στ. 185-91. Βλ. Shubha (2014: 141-67).

⁶¹ Για τον θάνατο του Λίνου από τον Ηρακλή βλ. επίσης Απολλόδωρος *Βιβλιοθήκη* 2.4.9, Πausanias *Ἑλλάδος Περιήγησις* 9.29.9.

ποιητική του Ομήρου, η οποία δεν έχει καμία θέση στο ποιητικό έργο του Καλλίμαχου, ενώ οποιαδήποτε προσπάθεια μίμησης ή προσαρμογής θα είχε ως αποτέλεσμα τον βρυχηθμό των γαϊδουριών σε πολλούς χιλιάδες στίχους, όπως συμβαίνει στην ποίηση των Τελχίνων. Το μάθημα του Λίνου μέσα από τον ποίηση του Θεόκριτου και του Καλλίμαχου δεν αποτελεί ένα απλό μάθημα ανάγνωσης ή μουσικής, αλλά μία ποιητική της μιμητικής διακειμενικότητας.

Βιβλιογραφία

Acosta-Hughes. B. (2002), *Polyeideia: The Iambi of Callimachus and the Archaic Iambic Tradition*: University of California Press.

Acosta-Hughes. B. (2012), “Miniaturizing the Huge: Hercules on a Small Scale (Theocritus *Idylis* 13 and 24)” (στο) M. Baumbach, S. Bar (επιμ.), *Brill’s Companion to Greek and Latin Epyllion and Its Reception*: Brill: 245-58.

Aguirre, M., Buxton, R. (2020), *Cyclops: The Myth and its Cultural History*: Oxford University Press.

Ambühl, A. (2007), “Children as Poets: Poets as Children? Romantic Constructions of Childhood and Hellenistic Poetry”, *Hesperia Supplements*: 41: 373-83.

Asper, M. (1997), *Onomata Allotria: Zur Genese, Struktur und Funktion poetologischer Metaphern bei Kallimachos*. Stuttgart.

Barker. E, Christensen. J. (2021). “An Epic Heracles?” (στο) D. Ogden (επιμ.), *The Oxford Handbook of Heracles*: Oxford University Press: 283-300.

Beer, A. (2006), “Tradition and Originality in Callimachus’ Hymn to Apollo”, *Frankfurter elektronische Rundschau zur Altertumskunde* 1: 1-7.

- Bonds, M.E. (2014), *Absolute Music. The History of an Idea*: Oxford University Press.
- Cesare-Cassio, (1985), “Two Studies on Epicharmus and His Influence”, *Harvard Studies in Classical Philology* 89: 37-51.
- Cozzoli, A.T. (2011), “The Poet as a Child” (στο) B.A. Hughes, L. Lehnus, S. Stephens (επιμ.) *Brill’s Companion to Callimachus*: Brill: 407-28.
- Fantuzzi, M., Hunter, R. (2004), *Tradition and Innovation in Hellenistic Poetry*: Cambridge University Press.
- Fantuzzi, M, Hunter, R. (2005), *Ο Ελικώννας και το Μουσείο. Η Ελληνιστική Ποίηση από την εποχή του Μ. Αλεξάνδρου έως την εποχή του Αυγούστου*. Δ. Κουκουζίκια, Μ. Νούσια (μτφρ.), Θ. Παπαγγελής, Α. Ρεγκάκος (επιμ.): Εκδόσεις Πατάκη.
- Ford, A. (2010), “Linus: The Rise and Fall of Lyric Genres” (στο) M. Foster, L. Kurke, N. Weiss (επιμ.) *Genre in Archaic and Classical Greek Poetry: Theories and Models*: Brill: 57-81.
- Fuhrer, T. (1988), “A Pindaric Feature in the Poems of Callimachus”, *The American Journal of Philology* 109.1: 53-68.
- Harder, M.A. (1990), ‘Untrodden Paths: Where Do They Lead.?’ *Harvard Studies in Classical Philology* 93: 287-309.
- Harder, M.A. (2012), *Callimachus. Aetia Introduction, Text, Translation and Commentary* 2.Vols: Oxford University Press.
- Hardie, P.R. (1985), “Imago Mundi: Cosmological and Ideological Aspects of the Shield of Achilles”, *The Journal of Hellenic Studies* 105: 11-31.
- Heerink, M. (2012), “Apollonius and Callimachus on Heracles and Theiodamas: A Metapoetical Interpretation”, *Journal: Quaderni Urbinati di Cultura Classica Journal* 101: 43-56.
- Henrichs, A. (1978), “Callimachus Epigram 28: A Fastidious Priamel”, *Harvard Studies in Classical Philology* 83: 207-12.

- Hunter, R. (2008), *On Coming After Studies in Post-Classical Greek Literature and its Reception*: Walter de Gruyter.
- Karanika, A. (2010), “Inside Orpheus’ Songs: Orpheus as an Argonaut in Apollonius Rhodius’ *Argonautica*” , *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 50: 391- 410.
- Μανακίδου, Φ. (2008), “Θεόκριτος: η κατασκευή ενός ποιητικού κόσμου” (στο) Φ.Π. Μανακίδου, Κ. Σπανουδάκης (επιμ.) *Αλεξανδρινή Μούσα. Συνέχεια και Νεωτερισμός*: Gutenberg: 221-72.
- Marincic, M. (1959), “Back to Alexandria: The bees of Demeter in Vergil’s *Georgics*”, *Vergilius* 18: 17-51.
- Maslov, B. (2016), “The Genealogy of the Muses: An Internal Reconstruction of Archaic Greek Metapoetics”, *The American Journal of Philology* 137.3: 411-46.
- Massimilla, G. (1996), *Callimaco. Aitia. Libri primo e secondo: Introduzione, testo critico, traduzione e comment*: Cambridge University Press.
- Olson, S.D. (2007), *Broken Laughter. Selected Fragments of Greek Comedy*: Oxford University Press: 1-33.
- Rautenbach, S. (1984), “Cyclopes”, *Classical Association of South Africa*, 27: 41-55.
- Scodel, R. (2011), “Callimachus Fable” (στο) B.A. Hughes, L. Lehnus, S. Stephens (επιμ.) *Brill’s Companion to Callimachus*: Brill: 368-83.
- Shubna, P. (2014), *Divine yet Human Epics: Reflections of Poetic Rulers from Ancient Greece and India*: Hellenic Studies Series 62: 141-213.
- Σιστάκου, Ε. (2005), *Η Γεωγραφία του Καλλίμαχου και η Νεωτερική Ποίηση των Ελληνιστικών Χρόνων*: Μ.Ι.Ε.Τ.
- Stamou, L. (2002), “Plato and Aristotle on Music and Music education. Lessons from Ancient Greece”, *International Journal of Music Education* 39: 3-16.
- Stephens, S. (2003), “Linus Song”, *Hermathena* 174/174: 13-28.

- Vos, G. (2019), 'Weaving together the Present and Past: Theocritus' Linus and the Reinvention of Time and Literature in *Idyll 24*' στο M.A. Harder, R.F. Regtuit, G.C. Wakker (επιμ.) *Past and Present in Hellenistic Poetry*: Peeters Publisher: 101-36.
- West, M.L. (1983), *The Orphic Poems*: Clarendon Press.
- Wilkins, J. (2021), "Genres and Media. Comedy" (στο) D. Ogden (επιμ.), *The Oxford Handbook of Heracles*: Oxford University Press: 316-30.